

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.1.27>

KONSTITUCYJNOPRAWNA REGULACJA PRAW WYBORCZYCH OBYWATELI W WYBORACH SAMORZĄDOWYCH

Nadiya Voitenko

*aspirant Katedry Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka
Narodowej Akademii Spraw Wewnętrznych (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000000242828872

e-mail: nikta1980@ukr.net

Adnotacja. W przepisach artykułu naukowego autor dokonuje kompleksowej analizy obowiązującego prawa wyborczego w kontekście konstytucyjnoprawnej regulacji praw wyborczych obywateli w wyborach samorządowych, biorąc pod uwagę doświadczenia zagraniczne. Podczas badania problematyki artykułu naukowego zastosowano ogólne i specyficzne metody prawne: analiza systemowa, podejście porównawczo-prawne, podejście dialektyczne, systemowo-strukturalne, zastosowano techniki poznania naukowego, które zakłada cel i zadania badań naukowych. W artykule zbadano cenzus wyborczy ustawodawcy dotyczący podmiotów wyborów samorządowych, uwzględniając naukowe podejście do zrozumienia zasady powszechnego prawa wyborczego. W wyniku kompleksowego badania konstytucyjnoprawnej regulacji praw wyborczych obywateli w wyborach lokalnych autor doszedł do wniosku, że realizacja prawa wyborczego przez obywateli w wyborach lokalnych jest możliwa tylko pod warunkiem przestrzegania tej zasady powszechności prawa, obowiązek zapewnienia, że w pełni spoczywa na władzy państwowej, która jest zobowiązana do stworzenia takich warunków, w których każda osoba praw wyborczych miała realną możliwość realizacji swojego konstytucyjnego prawa wyborczego podczas wyborów lokalnych.

Słowa kluczowe: prawo wyborcze, cenzus osiadłości, subiektywne prawo wyborcze, zasada powszechności.

CONSTITUTIONAL AND LEGAL REGULATION OF CITIZENS' ELECTORAL RIGHTS IN LOCAL ELECTIONS

Nadiya Voitenko

*Postgraduate Student at the Department of Constitutional Law and Human Rights
National Academy of Internal Affairs (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000000242828872

e-mail: nikta1980@ukr.net

Abstract. In the provisions of the scientific article, the author conducts a comprehensive analysis of current election legislation in the context of constitutional and legal regulation of citizens' voting rights in local elections, taking into account foreign experience. During the research of the scientific article the general and special-legal methods were used: system analysis, comparative-legal, dialectical approach, system-structural, applied methods of scientific knowledge, which provides the purpose and objectives of scientific research. The article examines the electoral qualifications set by the legislator for the subjects of local elections, taking into account scientific approaches to understanding the principle of universal suffrage. As a result of a comprehensive study of the constitutional and legal regulation of citizens' suffrage in local elections, the author concluded that the exercise of suffrage by citizens in local elections is possible only if this right complies with the principle of universality, the duty of which is obliged to create such conditions under which each individual of suffrage had a real opportunity to exercise his or her constitutional suffrage during local elections.

Key words: suffrage, residency requirement, subjective suffrage, principle of universality.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН НА МІСЦЕВИХ ВИБОРАХ

Надія Войтенко

*аспірант кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000000242828872

e-mail: nikta1980@ukr.net

Анотація. У положеннях наукової статті автор проводить комплексний аналіз чинного виборчого законодавства в контексті конституційно-правової регламентації виборчих прав громадян на місцевих виборах, з урахуванням закордонного досвіду. Під час дослідження проблематики наукової статті були використанні загальні та спеціально-правові методи: системний аналіз, порівняльно-правовий, діалектичний підхід, системно-структурний, застосовані прийоми наукового пізнання, що передбачають мета та завдання наукового дослідження. У статті

досліджено виборчі цензи, установлені законодавцем щодо суб'єктів місцевих виборів, з урахуванням наукових підходів до розуміння принципу загального виборчого права. У результаті проведеного комплексного дослідження конституційно-правової регламентації виборчих прав громадян на місцевих виборах автор дійшов висновку, що реалізація виборчого права громадянами на місцевих виборах можлива лише за умови відповідності цього права принципу загальності, обов'язок забезпечення яким повною мірою покладається на державну владу, яка зобов'язана створити такі умови, за яких кожен індивід виборчих прав мав би реальну можливість реалізувати своє конституційне виборче право під час місцевих виборів.

Ключові слова: виборче право, ценз осілості, суб'єктивне виборче право, принцип загальності.

Вступ. Протягом багатьох років Україна перебуває у стані перманентного реформування державної політики. Трансформації, що відбуваються, зачіпають усі наявні державні системи та структури для вдосконалення всіх сфер суспільного життя. Це зумовлено насамперед посиленням євроінтеграційних процесів та сприянням подальшій співпраці між Україною та Європейським Союзом.

Одним із ключових завдань, які постають перед державною владою, зважаючи на реалії сьогодення, є насамперед уніфікація виборчих прав громадян, передусім для муніципальних виборів, які мають базуватися на загальних принципах виборчого права з урахуванням міжнародних виборчих стандартів.

Відповідно до ст. 69 Конституції України вибори є однією з форм безпосередньої демократії (Конституція України, 1996) у державі, за допомогою якої формуються представницькі органи державної влади й органи місцевого самоврядування. Усі види виборів у державі набувають легітимності тільки за умови дотримання демократичних правових принципів і беззастережного дотримання виборчих прав громадян.

На жаль, багаторічна виборча практика свідчить про порушення не тільки процесуальних норм, які врегульовують питання підготовки, проведення та завершення муніципальних виборів, насамперед це стосується звуження, порушення та недотримання виборчих прав громадян, що порушує принципи загального, рівного і прямого виборчого права.

Незважаючи на ухвалення Виборчого кодексу України, питання виборчого права громадян на місцевих виборах не привело до очікуваного результату, окрім уніфікації норм загального виборчого права в один нормативно-правовий акт. Водночас кожна з форм виборів у державі має свою специфіку, починаючи від територіальної залежності, суб'єктів виборчого права, процедурних питань і до виборчих цензів, що нині зумовлює неоднозначне бачення дотримання прав громадян під час місцевих виборів як із боку науковців, так і з боку законодавця.

На нашу думку, такі порушення спричинені наявністю колізій у чинному виборчому законодавстві, яке не повною мірою відповідає Основному закону держави, що регламентує виборчі права громадян, іноді суперечить міжнародним виборчим стандартам, що призводить до гальмування євроінтеграційних процесів в Україні.

Виборча практика попередніх років показала нам недосконалість виборчого законодавства, що призвело до масових порушень виборчих прав громадян на місцевих виборах. Специфічні умови, у яких опинилася Україна, анексію АРК та часткову окупацію територій нашої держави, вимагають від законодавця рішучих та дієвих кроків у вдосконаленні виборчого законодавства, насамперед у контексті відповідності виборчих прав громадян на місцевих виборах до виборчих міжнародних стандартів.

Уперше міжнародні виборчі стандарти були відображені у ст. 21 Загальної декларації прав людини, яка закріплює за кожною людиною право брати участь безпосередньо або через вільно обраних представників в управлінні своєю країною (Всеобщая декларация прав человека, 1948). Ст. 3 додаткового протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зобов'язує договірні сторони періодично проводити на території держави вибори для вільного вираження думки народу у виборі законодавчого органу (Європейская конвенция о защите прав человека и основных свобод, 2004). У ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплені рівні права і можливості всіх громадян держави, без будь-яких форм дискримінації, брати участь безпосередньо у веденні державних справ і за допомогою вільно обраних представників (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966).

Як бачимо, у положеннях вищезазначених міжнародних актів закріплені виборчі права людини, громадянина, на вільне активне та пасивне виборче право, тим самим не просто проголошено це право як стандарти для застосування державами-учасницями, а надано мінімальний рівень розуміння змісту міжнародних стандартів виборчого права для унеможливлення нівелювання прав людини під час формування органів представницької влади в державі.

Відповідно до Загальної декларації прав людини та Міжнародного пакту про громадянські і політичні права в 1994 р. на сесії Ради Міжпарламентського союзу ухвалена Декларація про критерії вільних і справедливих виборів. У 2020 р. Венеціанською комісією ухвалений Кодекс належної практики у виборчих справах (Ключковський, 2009: 50–81), який деталізував і систематизував європейські стандарти демократичних виборів, закріпив п'ять основних принципів виборчого права: загальності, рівності, вільності, таємності і безпосередності, які були визнані європейським співтовариством.

Виборчі норми вказаних міжнародних актів відбито в Конституції України та чинному виборчому законодавстві України. Виборче законодавство щодо місцевих виборів є частиною загальної виборчої системи в державі. Принцип загального виборчого права, передбачений у ст. 71 Конституції України, а також закріплений у Кодексі належної практики у виборчих справах, відповідно до якого відбуваються вибори до органів як державної влади, так і місцевого самоврядування, передбачає можливість кожної людини на правових підставах обирати та бути обраною.

Основна частина. Метою публікації є аналіз конституційно-правової регламентації виборчих прав громадян на місцевих виборах в Україні з урахуванням досвіду країн Європи для удосконалення виборчого законодавства України.

У правовій доктрині виборче право визначають, як «право демократії» (Issacharoff et al., 2007), яке не тільки врегульовує процедурні питання виборів, а насамперед характеризує реальний стан демократичного режиму в державі. Будь-який виборчий процес, на місцевому рівні також, заздалегідь регламентований, що впливає на реальний результат виборів. Місцеву представницьку демократію можна розглядати як процес співвідношення демократичного виборчого процесу й органів державної влади. Адже за допомогою органів державної влади утворюються інституційні механізми для реалізації виборчого права громадян на місцевих виборах. З іншого боку, демократичний виборчий процес повинен бути незалежним від політичних інститутів, тобто мати характеристики автономності, що передбачає заборону втручання державних органів у формування органів місцевого самоврядування.

Однак становлення в державі представницької або ж прямої демократії, вибору тієї або іншої виборчої системи, закріплення рамок активного та пасивного виборчого права передбачає його чітку правову регламентацію законодавчою гілкою влади (Ключковський, 2003: 5). Отже, наскільки досконало буде конституційно-правова регламентація виборчого права громадян на місцевих виборах, відповідність її принципу загальності, настільки високим буде рівень свободи вибору громадян під час розподілу політичної влади, що є однією з ознак демократичності політичної системи в державі.

Деякі науковці, як-от М. Бучин та Н. М'яловицька, які досліджують у своїх працях принцип загального виборчого права, часто ототожнюють його із принципом загальних виборів (Бучин, 2012: 147; М'яловицька, 2008: 62). У результаті вивчення положень Конституції Польської Республіки та Виборчого кодексу Польщі ми зробили висновок, що законодавець у термін «загальні вибори» вкладає зміст загального виборчого права (Kodeks wyborczy, 2011; Конституція Республіки Польща).

Із цим твердженням важко погодитись, оскільки загальні вибори передбачають можливість участі у відповідних виборах усього виборчого корпусу, тобто визначають їхній загальнодержавний характер. На відміну від принципу загальних виборів, принцип загального виборчого права визначає основні виборчі права громадян під час місцевих виборів. Основною функцією принципу загального виборчого права є визначення кола суб'єктів, які наділяються виборчими правами на місцевих виборах.

Відповідно до Конституції України, Виборчого кодексу України та міжнародних договорів у сфері виборів, ратифікованих Україною, виборче право не є абсолютним, тобто тим правом, яке не має винятків. Наприклад, відповідно до Керівних принципів щодо виборів, які закріплені в Кодексі належної практики у виборчих справах, який визнаний еталонним документом Ради Європи, загальне виборче право надає кожній людині право обирати і бути обраною. Вищезазначений Кодекс у частині визначення загального виборчого права обмежує це право за деяких умов, тобто встановлює виборчі цензи, серед яких такі: віковий ценз, ценз громадянства, осілості, позбавлення права обирати та бути обраним (Ключковський, 2009: 52). Як бачимо, принцип загального виборчого права обмежений відповідними вимогами до суб'єкта виборчого права. Тобто суб'єктивне виборче право громадян на місцевих виборах може бути обмежене, якщо таке обмеження передбачено законодавцем і не суперечить принципу загального виборчого права.

Хотілося б підтримати позицію В. Шаповала, який наголошує, що для дотримання принципу загального виборчого права встановлені виборчі цензи мають бути неупереджені, зумовлені реальними суспільними потребами й обґрунтовані, уникаючи привілеїв та всіх форм дискримінації стосовно окремих індивідів або груп індивідів (Шаповал, 2005: 317).

Отже, відповідність виборчого права громадян на місцевих виборах принципу загальності можлива лише в разі створення державою таких умов, за яких кожен індивід виборчих прав мав би реальну можливість реалізувати своє виборче право на місцевих виборах.

Відповідно до ст. 38 та розд. 3 Конституції України, кожному громадянину України, з урахуванням виборчих цензів, надається суб'єктивне виборче право – обирати і бути обраним (Савчин, 2009: 363). У ст. 70 Основного закону чітко визначено громадянина як єдиного суб'єкта виборчого права, який володіє правом обирати і бути обраним. Вибори до органів державної влади й органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування (Конституція України, 1996). Як бачимо, конституційно-правові норми унеможливають реалізацію виборчого права іноземцями, які проживають на території України. Окрім відсутності дозвільної конституційної норми щодо реалізації виборчого права іноземцями, Виборчий кодекс України та Закон України «Про місцеві вибори» закріплюють норми-заборони, які, наприклад, забороняють іноземцям брати участь у передвиборчій агітації, робити добровільні внески до виборчого фонду.

Отже, відповідно до чинного законодавства України, незалежно від підстав, за якими громадянин іноземної держави перебуває на території України, від тривалості даного перебування, від соціально-економічного стану особи, законодавцем набуття виборчого права іноземцем на місцевих виборах не передбачено, що не відповідає сучасному європейському досвіду, з одного боку, а з іншого – може вплинути на євроінтеграційні процеси в Україні.

Проте більшість європейських країн підтримують ідею надання виборчого права на місцевих виборах іноземним громадянам, які на постійній основі проживають на території держави. Більшість країн, які закріпили виборче право за іноземцями, – держави – учасниці Європейського Союзу (Кашкіна, 2002: 402). Здебільшого законодавець закріплює право іноземного громадянина на активне виборче право на місцевих

виборах, однак у деяких країнах виборче право, яким наділяються іноземні громадяни, значно ширше і передбачає реалізацію пасивного виборчого права під час муніципальних виборів.

Аналіз виборчого законодавства іноземних країн, ухваленого або такого, до якого були внесені зміни у 1980-і рр., свідчить про визнання іноземців суб'єктами виборчого права на місцевих виборах. Прикладом таких країн є Франція та Німеччина, до конституцій яких були внесені відповідні зміни (Добродумов, 2007: 39).

Право іноземців на реалізацію активного виборчого права на місцевих виборах було закріплено у виборчому законодавстві таких країн, як: Ірландія (1963 р.), Швеція (1976 р.), Данія (1981 р.), Норвегія (1982 р.), Нідерланди (1985 р.) (Кашкіна, 2002: 374).

Одним з основних джерел права Європейського Союзу (далі – ЄС), а саме Договором про заснування ЄС, у ст. 8 закріплено активне та пасивне виборче право на муніципальних виборах за кожним громадянином Союзу, який постійно проживає на території держави-члена. Однак керуватися Договором про заснування ЄС під час внесення змін до Конституції України в частині надання активного або пасивного виборчого права на місцевих виборах іноземним громадянам може бути неприйнятно з урахуванням неналежності України до держав – членів ЄС, із правової регламентації даної позиції.

Ст. 6 Конвенції про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні зобов'язує сторони (держави-учасниці) Конвенції надати виборче право на місцевих виборах іноземним громадянам, які постійно проживають на території держави не менше п'яти років до дня виборів, за умови відповідності виборчим цензам, які висуваються до громадян країни. Однак, виходячи з аналізу чинного законодавства України, ми не віднаходимо або імплементації досліджуваної норми, або ж аргументованої відмови від даного зобов'язання щодо забезпечення іноземних громадян, які постійно проживають на території України, виборчим правом на місцевих виборах.

Більшість країн світу у виборчому законодавстві закріплюють право обирати і бути обраним на місцевих виборах за громадянами своєї держави. Однак також є тенденція надання активного виборчого права іноземним громадянам, які постійно проживають на території держави, відповідно до Конвенції про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні. Забезпечення іноземних громадян виборчим правом на місцевих виборах тією чи іншою мірою може прискорити євроінтеграційні процеси в Україні.

Аналіз конституційно-правової регламентації виборчого права громадян на місцевих виборах, що передбачено в розд. 3 ст. ст. 70, 71 Конституції України, дав нам змогу констатувати, що нормами, які обмежують суб'єкта активного виборчого права, є ценз громадянства та дієздатності. Тобто ст. 70 Основного закону встановила статус виборця як публічно дієздатного громадянина (Шаповал, 2005: 16). Проте через специфіку місцевих виборів, яка полягає в тому, що право на реалізацію виборчого права, насамперед активного виборчого права, мають тільки громадяни, які належать до певної територіальної громади, спостерігається обмеження обсягу та змісту загального виборчого права на місцевих виборах, яке передбачене ст. 71 Конституції України.

Окрім цього, у п. 6 ст. 7 Виборчого кодексу України визначено, що належність громадянина до відповідної територіальної громади визначається його виборчою адресою. У прим. 1 п. 4 ст. 35 надано право громадянам на реалізацію активного виборчого права на місцевих виборах тільки за умови зміни виборчої адреси (Виборчий кодекс України, 2019). За ст. 8 Закону України «Про державний реєстр виборців» виборчою адресою виборця є адреса, за якою зареєстровано його місце проживання відповідно до Закону України (далі – ЗУ) «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (ЗУ «Про державний реєстр виборців», 2007). Отже, право на активне виборче право на місцевих виборах має громадянин України, який на момент виборів досяг 18-річного віку і має відповідну виборчу адресу.

Також заслуговує на увагу й те, що Виборчий кодекс України в контексті визначення виборчої адреси як умови волевиявлення громадян на місцевих виборах суперечить Закону України «Про державний реєстр виборців». Так, у ч. ч. 4 та 5 ст. 8 Закону України «Про державний реєстр виборців» визначено, що для військовослужбовців строкової служби виборчою адресою є адреса військової частини, а для осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення або обмеження волі, – адреса установи виконання покарань (ЗУ «Про державний реєстр виборців», 2007). Отже, особи, які несуть строкову службу або перебувають в місцях позбавлення волі, фактично мають право на реалізацію свого виборчого права на місцевих виборах, бо не позбавлені громадянства, досягли відповідного віку та мають відповідну виборчу адресу.

Водночас законодавець у ч. 7 ст. 7 Виборчого кодексу України дає вичерпний перелік суб'єктів, які позбавлені активного виборчого права на місцевих виборах, серед яких військовослужбовці строкової служби, особи, які за вмотивованим рішенням суду перебувають у місцях позбавлення волі, отже, вважаються такими, що не належать до жодної територіальної громади.

Законодавець, окрім цензів громадянства, установлює ценз осілості, який закріплений як умова обмеження загального виборчого права і в Кодексі належної практики у виборчих справах. Але зазначений акт тлумачить місце проживання без деталізації юридичних фактів такого проживання. Натомість установлює термін не більше шести місяців постійного проживання на певній території для набуття громадянином виборчого права на місцевих виборах.

Право голосу на місцевих виборах поряд із загальнодержавними виборами та референдумами характеризується як одне із провідних політичних прав громадян, що є одним із складових частин правового статусу громадянина.

Слушною є думка В. Шаповал, який у своїх роботах зазначає, що одним з елементів правового статусу громадянина є наявність активного виборчого права (Шаповал, 2005: 317). Однак віковий ценз щодо

пасивного виборчого права має суб'єктивний характер і залежить від доцільності встановлення межі вікового цензу (Авер'янов, 2003: 371). Ст. 70 Конституції України закріплює право голосу як правовий статус суб'єкта активного виборчого права, вказує на його елементи – наявність громадянства, дієздатності, а також досягнення 18-річного віку.

У результаті проведеного аналізу основних вимог до суб'єкта активного виборчого права ми віднаходимо, що такі вимоги, як досягнення особою 18-річного віку, а також відсутність недієздатності, яка встановлюється в судовому порядку, притаманні також настанню повної цивільної дієздатності.

У юридичній літературі поширена думка, що виборча правосуб'єктність тісно пов'язана з набуттям цивільної дієздатності особи (Мяловицька, 2008: 62). Із цим важко погодитись, адже набуття повної цивільної дієздатності може мати місце і в інших випадках, передбачених Законом, особами, які не досягли 18-річного віку. Так, особа, яка не досягла повноліття, але у випадках, передбачених чинним законодавством України, зареєструвала шлюб, набуває повної цивільної дієздатності. Розірвання шлюбу не позбавляє особу повної цивільної дієздатності. Також набуття повної цивільної дієздатності передбачено народженням дитини жінкою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку, а також особою, яка записана батьком дитини. Повна цивільна дієздатність набувається особами, які досягли 16-річного віку і перебувають у соціально-трудових відносинах на основі трудового договору.

Натомість ст. 70 Конституції України не передбачає виключних випадків умов набуття виборчої правосуб'єктності в частині досягнення громадянином 18-річного віку. Критерії, які передбачені зазначеною статтею Основного закону, надають вичерпний перелік елементів правового статусу суб'єкта активного виборчого права, тобто характеризують суб'єкта народовладдя.

Отже, настання повної цивільної дієздатності у виняткових випадках, передбачених Законом, не приводить до автоматичного набуття суб'єктивного виборчого права.

Хотілося б зазначити, що майже в усіх країнах Європейського Союзу загальними умовами щодо набуття особою загального виборчого права є: досягнення певного віку, який передбачений Основним законом держави або ж відповідним виборчим законом, наявність громадянства, а також повної дієздатності. У результаті проведеного аналізу законодавства країн ЄС ми спостерігаємо, що мінімальний віковий ценз для досягнення повної виборчої правосуб'єктності особи становить 18 років.

Однак у багатьох країнах останніми роками спостерігаються зміни у виборчому законодавстві щодо вікового цензу на місцевих виборах. На відміну від загальнодержавних виборів, на яких право голосу мають особи, які набули 18-річного віку, віковий ценз на місцевих виборах значно «помолодшав», знизив свій поріг до 16 років, коли особа набуває виборчої дієздатності.

Висновки. У результаті наукового дослідження конституційно-правової регламентації виборчих прав громадян на місцевих виборах ми дійшли таких висновків.

Поряд із закріпленими виборчими правами громадян на місцевих виборах законодавець встановлює й обмеження щодо реалізації виборчих прав громадян на місцевих виборах. Національне виборче законодавство закріплює як процедурні норми, які врегульовують питання проведення місцевих виборів, так і кваліфікаційні вимоги до суб'єктів виборчих прав на місцевих виборах.

Кваліфікаційні вимоги щодо суб'єктів виборчого права на місцевих виборах – це виборчі цензи, які закріплені в Конституції, а також у виборчому законодавстві держави, встановлюють вимоги до суб'єктів виборчого права, яким вони повинні відповідати для реалізації своїх виборчих прав на місцевих виборах. Серед основних цензів, які законодавець закріпив щодо суб'єктів виборчого права на місцевих виборах, ми більш детально розглянули такі, як: ценз громадянства, ценз осілості, ценз дієздатності.

На нашу думку, вищеперелічені цензи щодо реалізації виборчих прав громадян на місцевих виборах викликають найбільше питань у результаті їх дослідження крізь призму принципу загальності виборчого права. Адже відповідність виборчого права громадян на місцевих виборах принципу загальності можлива лише в разі створення державою таких умов, за яких кожен індивід виборчих прав мав би реальну можливість реалізувати своє виборче право на місцевих виборах.

Аналіз сучасного стану виборчих прав громадян на місцевих виборах передбачає подальше ґрунтовне дослідження специфіки кваліфікаційних вимог до суб'єктів виборчого права на місцевих виборах.

Список використаних джерел:

1. Issacharoff S., Pamela S. Karlan, Richard H. Pildes. *The Law of Democracy : Legal Structure of the Political Process*. 3^d ed. New York : Foundation Press, 2007. P. 1–3 ; Dawood Y. *Electoral Fairness and the Law of Democracy : A Structural Rights Approach to Judicial Review*. *The University of Toronto Law Journal*. 2012. Vol. 62. № 4. P. 500.
2. Kodekswyborczy. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 21. Poz. 112.
3. Бучин М. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : монографія. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. 359 с.
4. Виборчий кодекс України : Закон від 19 грудня 2019 р. № 396–ІХ. *Голос України*. 2019. № 251.
5. Всеобщая декларация прав человека 1948 г. *Международные акты о правах человека* : сборник документов. Москва : Норма, 1998. С. 39–43
6. Добродумов П., Завгородня В., Чернявський А. Правове регулювання місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід : навчально-методичний посібник. Суми : Нота бене, 2007. 68 с.
7. Європейська конвенція про захист прав і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права : матеріали Венеціанської комісії, Парламентської асамблеї, Комітету міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи / за ред. Ю. Ключковського. Пер. з англ. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : Логос, 2009. 500 с.
9. Про державний реєстр виборців : Закон України від 22 лютого 2007 р. № 698–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 20. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.
10. Ключковський Ю. Гарантії виборчих прав громадян та механізми їх реалізації. *Гарантії виборчих прав громадян та демократичного характеру управління виборчим процесом* : збірник матеріалів Науково-практичної конференції, м. Київ, 24 червня 2003 р. Київ : Міленіум, 2003. С. 13.
11. Конституція України. Науково-практичний коментар / В. Авер'янов та ін. ; ред. кол. : В. Тацій та ін. Харків ; Київ: Право ; Ін Юре, 2003. 808 с.
12. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 54к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043.
14. Мяловицька Н. Виборчі системи: досвід європейських держав. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 1 (11). С. 61–67.
15. Шаповал В. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юрінком-Інтер, 2005. С. 317.
16. Конституція Польської Республіки. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/poland-r.htm.
17. Право Європейського Союзу : учебник для вузов / С. Кашкин и др. / под ред. С. Кашкина. Москва : Юристъ, 2002. 925 с.
18. Савчин М. Конституційне право України : підручник / відп. ред. М. Баймуратов. Київ : Правова єдність, 2009. 1008 с.
19. Шаповал В. Сучасний конституціоналізм. Київ : Юрид. фірма «Салком» ; Юрінком-Інтер, 2005. 560 с.

References:

1. Issacharoff S. *The Law of Democracy: Legal Structure of the Political Process* / Samuel Issacharoff, Pamela S. Karlan, & Richard H. Pildes / 3d ed. New York: Foundation Press, 2007. P. 1–3; Dawood Y. Electoral Fairness and the Law of Democracy: A Structural Rights Approach to Judicial Review // *The University of Toronto Law Journal*. 2012. Vol. 62, № 4. P. 500.
2. Kodekswyborczy. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. *Dziennik Ustaw*. 2011. № 21. Poz. 112.
3. Buchyn M.A. (2012). *Demokratychni pryntsyupy vyboriv: polityko-pravovi aspekty rehuliuвання v Ukraini: monohrafiia*. [Democratic principles of elections: political and legal aspects of regulation in Ukraine: monograph]. Lviv: Vyd-vo Lvivskoi politekhniky, 2012. 359 s.
4. *Vyborchyi kodeks Ukrainy* [Electoral Code of Ukraine]: Kodeks Ukrainy; *Zakon*, Kodeks vid 19.12.2019 r. № 396–IX [Tekst]. *Holos Ukrainy*. 2019. № 251.
5. Vseobshchaia deklaratsiia prav cheloveka 1948 h. [1948 Universal Declaration of Human Rights]. [Tekst]. *Mezhdunarodnye akty o pravakh cheloveka* : sb. dok. M. : Norma, 1998. S. 39–43
6. Dobrodumov P.O. (2007) *Pravove rehuliuвання mistsevoho samovriaduvannya: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid* [Legal regulation of local self-government: domestic and foreign experience]: [navch.-metod. posibnyk]. P.O. Dobrodumov, V.M. Zavorodnia, A.L. Cherniavskiy. Sumy : Nota bene, 2007. 68 s.
7. *Evropeiska Konventsiia pro zakhyst prav i osnovopolozhnykh svobod 1950 r.* [European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms 1950] [sait] URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. *Ievropeyskyi demokratychnyi dorobok u haluzi vyborchoho prava* [European democratic achievements in the field of suffrage] [Tekst] : materialy Venetsianskoi komisii, Parlamentskoi Asamblei, Komitetu Ministriv, Konhresu mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy / za red. Yu. Kliuchkovskoho ; per. z anhl. [vyd. 2-he, vypr. i dopovn.]. K. : Lohos, 2009. 500 s.
9. *Zakon Ukrainy “Pro derzhavnyi reiestr vybortsiv”* [Law of Ukraine “On the State Register of Voters”] vid 22 liut. 2007 r. № 698–V. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2007. № 20. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.
10. *Kliuchkovskiy Yu.B. (2003) Harantii vyborchikh prav hromadian ta mekhanizmy yikh realizatsii* [Guarantees of citizens' voting rights and mechanisms for their implementation]. *Harantii vyborchikh prav hromadian ta demokratychnoho kharakteru upravlinnia vyborchym protsesom* : zb. Materialiv nauk.-prakt. konf., (m. Kyiv, 24 chervnia 2003 r.). K. : Milenium, 2003. s. 13.
11. *Konstytutsiia Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar* [Constitution of Ukraine. Scientific and practical commentary] / V.B. Averianov ta in.; red. kol.: V.Ia. Tatsii ta in. Kharkiv: Pravo; Kyiv: InIure, 2003. 808 s.
12. *Konstytutsiia Ukrainy* [Constitution of Ukraine]: *Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 54k/96-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30.
13. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava* [International Covenant on Civil and Political Rights] vid 16 hrudnia 1966 roku [sait]. URL: zakon.rada.gov.ua/go/995_043.
14. Mialovytska N. (2008) *Vyborchi systemy: dosvid yevropeyskykh derzhav* [Electoral systems: the experience of European countries. Bulletin of the Central Election Commission]. *Visnyk Tsentralnoi vyborchoi komisii*. 2008. № 1 (11). S. 61–67.
15. *Na statusnyi kharakter aktyvnoho vyborchoho prava zvertaie uvahu V. Shapoval* [V. Shapoval draws attention to the status nature of active suffrage]; div.: Shapoval V. M. *Suchasnyi konstytutsionalizm*. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. P. 317.
16. *Konstytutsiia Polskoi respubliki* [Constitution of the Republic of Poland]: [sait]. URL: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/poland/poland-r.htm.
17. *Pravo Evropeiskoho Soiuzu* [European Union law]: ucheb. dliuvuzov / [S.Yu. Kashkyn, A.O. Chetverykov, A.S. Lynnykov y dr.] ; pod red. S.Yu. Kashkina. M. : Yuryst, 2002. 925 s.
18. *Savchyn M.V. (2009) Konstytutsiine pravo Ukrainy* [Constitutional law of Ukraine]: pidruchnyk / vidp. red. prof., d. iu. n. M.O. Baimuratov. K.: Pravova yednist, 2009. 1008 s.
19. *Shapoval V.M. (2005) Suchasnyi konstytutsionalizm* [Modern constitutionalism]. Kyiv: Yuryd. firma “Salkom” ; Yurinkom Inter, 2005. 560 s.